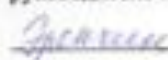

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования Республики Тыва
Администрация муниципального района Чеди-Хольский кожуун Республики Тыва
МБОУ Ак-Тальская СОШ

РАССМОТРЕНО

руководитель ШМО

Зреняна Б.М.

Протокол № 1 от «29» августа
2024 г.

СОГЛАСОВАНО

ЗД по УВР

Седип-оол Ч.В.

Приказ № 20 от «30» августа
2024 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директор

Сотпа У.Д.

Приказ № 20 от «30» августа
2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

**учебного предмета «Родной язык и (или)
государственный язык республики Российской Федерации
для обучающихся 4 класса
учителя начальных классов
Натпит-оол Надежды Борисовны**

Документ подписан электронной подписью

Муниципальное бюджетное общеобразовательное
учреждение Ак-Тальская средняя общеобразовательная
школа Чеди-Хольского кожууна Республики Тыва, Сотпа Урана
Дукан-ооловна, Директор

Ак-Тал 2024

2009.04.11.24 (MSK)

Сертификат: 88D1DF16DDC8D68F155600CE3F18FEFA

Тайылбырбижик

Тыва дыл – Тыва Республиканын ундезин чурттакчылары болур тываларнынторээн дылы. Амгы уеде ол Тыва Республиканын куруне дылдарынын бирээзи апарган.Тыва дыл чугле харылзажырынын эвес, тыва культуранын – улустун аас чогаалынын,литературанын, театр уран чуулунун болгаш радио, теледамчыдылганын, парлалганын,эртемнин,албан - хереккылырынын,ооредилгенинбазакижизидилгениндылыапарган.

Тыва школалар тургустунганынын бирги хунунден эгелээш, тыва дылды тускайэртемкылдыр ооредипэгелээн дептываэртемденнербижип турар.

Тывадылдыэгешколагаооредириуругларнынугаан-медерелин,логиктигбоданыышкынынсайзырадырынга,оларныэкимозу-шынаргакижизидиринге,куш-ажылгабелеткээринге,уругларнынниитибилиинин,культуразынынденнелинбедидерингеул угужур-дузалыг.Школагатывадылдыооредириуругларгаторээндылынындугайындаэгечадабилиглерибээр,оске эртемнерни шингээдипалырынгадузалыг.

Тыва дылдын программалары школаларнын тургузуунун, сорулгаларынын базатывадылдынболгашниитидылэртемнининхогжулдезининаайы-билечаартыныптурган.

Бопрограмманы2-

4класстарнынтывадылболгашномчулгакичээлингетаарыштыртургускан.

Эгекласстаргатывадылдыооредирининпрограммазынын**колсорулгалары:**

-уругларнымедерелдии-билешынномчуур,бижиирболгашчугаалаарынгаооредири;
-торээн дылболгашлитератураталазы-билеэгебилиглернибээри;
-уругларныном-билеажылдаарынгачанчыктыары,номчулгаболгашбилиглержечуткулунхайныктыары;
-номчулга болгаш бижилгенин дузазы-биле бойдушту,
ниитилелдинамыдыралын,болуушкуннарны хайгаараары;
-уругларнычеченчогаалоранынчеуглап,сөстүңуранчурумалдыговур-хевириндамчыштырсөзүглелдин долу болгашделгемутка-шынарлыынхөйталазынданугаапбилипалырынга дузалааар;
-уругларны эки мозу-шынарлыг, идепкейлиг, куш-ажылга ынак,
хулээнгенхерээнгехарыысалгалыгкижиболурунга,таварышканбергелернибот-тускайажыпэрттеринболгашчараш чуулдерниэскерип билирингекижизидери;
-оорениптурарчуулдеринсайгарып,деннеп,болуктеп,туннеп,тайылбыркылыпбилирингечанчыктыары;

Ниитибилиглер,арга-мергежилболгашажыл-чорудулганы**наргалары:**

1. Ханыбилигалырынынажыл-чорудулгазы.

Бир чуул-биле болуп турар болуушкуннун оскерилгезин тывары, хайгааралды аас-билетайылбырлаары.Деннелгеаргазынажыглаптургаш,деннештириптурарчуулдернинонзагайларынилередири.Хайгаараар,шенелдекылырсорулга-билетуннелдерниденнештирери.

2.Чугаачорудулгазыболгашмедээлер-билеажыл.

Созуглелдернинтемазын,колутказынаасболгашбжимелхевиргеилередири.Монологтугчугааны тургузары (сумелээн темага, салган айтырыпта); диалогка (чугаага)киржири.Словарьларда,библиотекакаталогтарындабарчугуламедээлерникылып,оларныдилеп,шыгжапчанчыгары.Компьютергеажылдапооренири.Материалдытаблицадузазы-билекоргузери.Медээлерниалфавитболгашсаннардузазы-билечурумчудары. «болгаш, азы...», «бир эвес..., ол...», «чугле ол эвес, а...» дээн чижектигбодунужур-уткалыгчугааларны ажыглаары.

3.Ажыл-чорудулганыорганизаастаары.

Тускайайтыышкын,улегерболгашбодуналгоритмэзугааркууселдекылыры.Ооредилгемергежилгелеринчыскаапчурумчудары(Мону канчааркылырыл?).Ажыл-чорудулганынхыналдазынынболгашдемдээнинаргаларынилередири(Бочуулшынкылдынганбе?).Бергечуулдернинчылдагаанынилередири(Канчангаш?Чуге?).Берге

чуулдерни баш удур илередип алыры (Кандыг бергедээшкин туруп болурул?). Ажылдачастырыгларныилередириболгашоларны эдери(Частырыгларбар иргибе?).

4.Демнежилгеажылы.

Эрткентемага хамаарыштыр билиглерин аразында айтыржып, арга-суме катчып, олышкашкылыр ажылдыулежиб билири.

Класс бурузунун тыва дыл программанынэртемден-методист башкылар **беш-бешбөлүктөрдөн** тургустунган кылдыр тургускан. Бо программа база оларнын ол чуулунгедаянган:1)«Үннерболгашүжүктөр»2)«Сөс»3)«Домак»4)«Харылзаалыгчугаа»5) «Чараштырбижилге».Ынчангашэртемден-методистбашкыларнынсанаптурары- билеклассбурузунгелефонетика,лексика,состургузуу,морфология,синтаксисболгашхарылзаа лыгчугааталазы-билебилиглерапыружурлуг.

Эге школага **чечен чогаал номчулганын программы** уругларнын аас болгашбижимелчугаазынсайзырадырынче, оореникчилернин шынчугаалапооредиринин аргазы

– номчулганын чанчылдарын хевирлээри болгаш ону сайзырадырынчеугланган.

Номчулга кичээлдеринин кол **сорулгалары:** 1)номчулганын шын, медреселдиг,аянныг,ыткырномчууршынарлары;2)чогаалдаовур-хевирни,созуглелдинутказыншыншингээдипалыры;3)уругларнынчугаазынсайзырадырбол гашоларгачугаалап,номчуп, дыннап билиринин чанчылдарын билиндирер; 4)уругларнын ном-биле

ажылдап,оонбилигтыварынга,номнуургулчуномчуурунга,сонуургалдыгболурунчедипалыр;

Өөредилгепланында«Тывадылболгашномчулга»депэртемниңтуружу:

Базистиг өөредилге планында **тыва дылды** өөрениринге4-кү класска 1 шакты бериптурар.

Грамматика, шын бижилге, чугаа сайзырадылганы

Катаптаашкын

Домак.Домактынчугулаболгашийигичерг
екежигүннери.Домактасөстөрниңхарылза
азы.Домактынсөөлүнгебижик
демдектери.

Сөзүглел.Сөзүглелдиңянзылары(тоожуушкун,чурумал,угаапбодаашкын).

Үннерболгашүжүктөр.Слог.Ажыкэвесүннернидакпырлапбижири.Күштүгболгашкошк
ак ажык эвесүннер.

Сөстургузуу. Чогаадлыг,өскертилгекожумактары.Дефистепбижиирнарынсөстөр.

Домак

Домактын чугула болгаш ийиги черге кижигүннери (катаптаашкын). Ийи
бөдүүндомактантургустунганчагырышпааннарындомак(ниититаныжылга).Эвилелчокболг
аш *а,ынчалза-даа,болгаш,биле* депэвилелдер-
билекаттышканчаңгысаймаккежигүннерлигдомактар.Санаарүнаяны.Эвилелдерчок(санаар
үнаяны-билекаттышкан)база *болгаш,а,ынчалза-даа,биле* депэвилелдер-
билекаттышканчаңгысаймаккежигүннерлигдомактаргабижик демдектери.

Диалогболгашдортчугаалыгдомактарныоларгабижикдемдектеринсалганынхайгаараа
ры.Адалгадугайынданиити билиг.

Сөзүглел

Сөзүглел – харылзаалыг чугаа дугайында алган билиглерин
түннөпбыжыглаары:темазы болгаш кол бодалы, сөзүглелдиң кезектери, кезек бүрүзүнде
домактарнын уткаталазы-билехарылзаазы, сөзүглелдиң планы.

Сөзүглелдиң янзылары: тоожуушкун, чурумал, угаап бодаашкын (кол демдектери-
билетаныжылга).

Чугаа кезектери

Чүвеады

Хөйүнүң санында чүве аттарының падежтерге өскерлири. Чүве адының
хамаарылгахевири(ниититаныжылга).Орусдылданүлегерлепалгансөстөрниңпадежтергеөск
ерлири.Оларның шын бижилгези.

Хуу болгаш ниити чүве аттары (ниити таныжылга).

Домактар тургузарда чоок болгаш удурланышкак уткалыг чүве аттарынтаарыштырилип билири.

Демдек ады

Укталбаан болгаш укталган демдек аттары.

Домактар тургузарда чоок болгаш удурланышкак уткалыг демдек аттарынтаарыштырилип алыры.

Демдекаттарынын бижири. Дорт болгаш көжүргөн уткалыг демдекаттарына жыглаары.

Санады

Санады, ооң утказы, айтырыглары. Түң болгаш дугаар санаттары. Санаттарын чүве аттары-биле кадыа жыглаары. Түң болгаш дугаар санаттарын чугаага ажыглап билири.

Аторну

Ат орну, ооң утказы. Арынның ат оруннары болгаш оларның падежтерге өскерлири. Аторуннарын чугаага ажыглап билири.

Кылыгсөзү

Кылыгсөзүнүн эгевиринин дугайында ниитибилиг. Кылыгсөзүнүн нарыннарга, үелерге болгаш саннарга өскерлири. Кылыгсөстөрүнүн бижири.

Кылыгсөзүнүн дужаал база даархевирлерин практика кырынга ажыглап билири.

Домактар тургузарда чоок болгаш удурланышкак уткалыг кылыгсөстөрүнүн бижири, а жыглап билири.

Домактар тургузарда чоок болгаш удурланышкак уткалыг кылыгсөстөрүн шилип билири.

Бодалды илередир деэң-

нетааржы кылыгсөзүн шилири. Харылзаалыг чугаага кылыгсөстөрүнүн чаңгысаай ажыглаарын чайладыры.

Наречие

Наречие – өскерилбес чугаа кезээ. Утказы болгаш айтырыглары. Чугаага хереглели. Эң хереглеттингир үениң, туруштун дээш өске-даа бөлүктөрнүн наречилерин чугаага ажыглаары (кыжын, дүүн, удавас, өрү, кежилдир, ыткылаштыр дээш о.ө.).

Харылзаалыг чугаа

Чугаа, ооң амыдыралынга уjur-дузазы. Өөредилге материалынга аас-биле хары тургузарының онзагайлары.

Сөзүглел. Сөзүглелдин темазы болгаш колбодалы. Сөзүглелдин тургузуу. Эдертигге, чогаадыгга план тургузары (коллективтиг болгаш хууда). Сөзүглел тургузуп тургаш, уран-чечен аргалар ажыглаары: эпитеттер, деңнелгелер, диригжидилгелер дээш о.ө. (хайгааралдар).

Коллективти-биле азы хууда тургускан план ьзугаар сөзүглелдин эдертии (долузу-биле, кызырган).

Чурук, диафильм ьзугаа разы көргөн кинофильминде чамдыктаварылгалар дугайында тоо жуушкунянзылыг чогаадыг.

Чурумал болгаш угаап боданышкын кезектерлиг (элементи-лерлиг) улуг эвес чечен чугаа (солунтаварылга, экскурсия, хайгааралдар дугайында дээш о.ө.).

Ээлдек-

эвилең болурунун дүрүмнери. Бурууzun миннирде болгаш чөпшээрелге хереглээр сөстөр.

Чыл дургузунда өөрөнгөн чүүлүн катаптаары

Домак. Сөс. Сөстүн тургузуу. Кошка кыткыр болгаш кошкак дүлей ажык эвес үннерни шы н бижири. Чугаа кезектери.

Чараштыр бижилге

Үжүктөрнүн дүрзү-хевирин шын бижири-нин чаңчылдарын, сөстөргө, домактарга, улуг эвес сөзүглелдерге оларны каттыштыра-рының чогумчалыг аргаларын быжыглаары. Дүргөн темп-биле бижири-нин чаңчылдарын хевирлээр, холдарның бир дески ритмниг шимчээш киннерин быжыглаар мергежилгелер.

Үжүктөрнүн шың эвес бижирин чайладыражыл.

Өөреникчилер-биле хуузунда чорудар ажалдарның аңгы-аңгы хевирлери аңа жыглап тургаш, шын, тода, чараш хол үжүүн чедип алыры.

Личностуг:

- Төрөөн дылывыс харылзажырынын база мээ-медереливистин шынарын көргүзөринин кол чепсээ;
- Төрөөнды национал культуравыстың кол болуушкуну;
 - Сагыш-сеткилди, бодалдарны илери динге дылдың бай-байлаан, уран-чеченаргаларын чөптүгө жыглап билири;
 - Төрөөндылынулаштыр өөренирингесону ургалыңоттурары;
 - Аас болгаш бижимел чугаага дылдың уран-чеченаргаларын чедимчелига жыглап билири.
- Төрөөндылың сайзырадырыңа ону кадагалап арттыраыңа өөреникчинин бот киржилгези;
- Аас чугаага дылдың уран-чеченаргаларын эстетиктиг талазың чегландыраы.

Метапредметтиг А

) Регулятивтиг

- өөренип турар эртеминин тема, бөлүк аайы-биле кол сорулгаларын, утказынугаап билири;
- башкының удуртулгасы-биле бердинген даалгаларны күүседип өөренири;
- ботхыналданы, удур-дедирхыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациялыг частырыгларны тып билирин боттандырап.
- өөрөнгө темазыңа алган билиглерин түңнөп болгаш үнөлөп билирин боттандыраы;
- аас болгаш бижимел чугааны дылдың негелдери-биле чогуур үезинде практикакырыңа өскөртүп болгаш ажыглап билири.

Б) Билдиги

- өөрөдиге даалгаларың күүседип турар үедехерекужурлуг медээлерни немелде номнап, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;
- бодунуң назы-харыңа дүүштүр янзы-бүрү словарьларга, справочниктерге аянып билири;
- дылдың негелдерин күүседир деянзы-бүрү схемаларны, модельдерни, символ-демдектерни ажыглап билири;
- белен таблицаларны, схемаларны, сөзүглелдерни немээри;
-
- дылдың адырлары: үн, үжүк, сөстүргүзүү, чугаа кезээ, домакке жигүүнү, бөдүүн домак дугайында алган билиглеринденчөп, бөлүктөп, тып, ажыглап билири;
- алган билиглерин план болгаш таблица дузазы-биле системажыдып, бөлүктөп, түңнөп билири;
- сөстөр формаларың янзы-бүрү аргалар-биле хынап билири;
- номчаан сөзүглелдеринин кол утказын ылгап үндүрөри;
- бодунуң чугаазың тода болгаш билдингир кылдырдың накчыга дамчыдып билири;
- библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;
- аас болгаш бижимел чугаанышын болгаш медреселдиги-биле тургузуп билири;
- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага аянып дамчыдып билири;
- алган медээлерни сайгарып, критикалап билири.

Коммуникативтиг

- аас чугаага диалогту ажыглап билири;
- аңгы-аңгы бодалдарны өөрөнип, сайгарып билири болгаш чаңгысай түңнөлгөкелирингө өөредир;
- боттужун болгаш бодалын быжыглап чаңчыгары;
- билдинмес чүүлдерингө айтырыгларны салып билири;

- коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелигажыглаары;
- коммуникативтиг сорулгаларны дыңнакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медеглепчедирери;
- удур-дедирхыналда үезинде бот-боттарынга дузаны үезинде чедирип бири-бир болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелигажыглаары.

Предметтиг:

- өөрөнгөн чугаа кезектери наадап библири;
- сөстүн туткалыг кезектерин (дөстөнаңгыда) аңгылап библири;
- практика кырынга библиглерина жыглап библири;
- үннер болгаш жүктөрүни, ажык болгаш ажык эвес үннерни;
- кыска, узадыр база өк-биле адааражык үннерни, күштүг база кошкошкак эжеш болгаш эжеш эвес (дүлөй болгаш ыткыр) ажык эвес үннерни;
- ажык эвес үннерни дүлөй болгаш ыткырын;
- чувеаттарын, демдекаттарын, кылыг сөстөрүн, санаттарын (түң болгаш дугаар), арынның ат оруннарын;
- эвилелдер болгаш артынчыларны;
- дазыл, чогаадылга болгаш өскертилге кожомактарын;
- домактын чугула кижигүннерин (кол сөс биле сөглекчини), ийиги черге кижигүннерин (аңгылавайн);
- чаңгысаймак кижигүннерлиг бөдүүн домактарны;
- очулга болгаш тайылбыр сөзүмүшчүлүктөрүн;
- ийи составтыг бөдүүн домактарның чижектерин;
- уругларга билдингир чогаалдарның аттарын;
- чугаалаар сорулгазының аайы-биле домактарны үн аянын барымдаалап аңгылаары;
- чувеаттарын тургузууна аайы-биле сайгарары (хөй нүсанының болгаш падеж кожомактарынаңгылаары);
- бөдүүн домактарда кол сөс болгаш сөглекчини, сөс каттыжышкыннарын база чаңгысаймак кижигүннерни тодарадыры;
- өөрөнгө иорфограммалар болгаш пунктограммалар кирген 75-80 хире сөстүг сөзүглелдин дыңнап тургаш, тода бижири;
- домак эгезинге база хуаттарга улуг жүктү бижири;
- сөс иштинге ажык эвес үннерниң жүктөрүндөкпырлап бижири;
- сөс эгезинге **-т, -п, -б** бижири;
- чаңчыл эзугаар дүлөй тбижиир сөстөрүни;
- **-дыр, -дир, -тыр, -тир, -ла, -ле...** дээн чижекти артынчыларның шын бижилгези;
- дефистеп бижиир нарын сөстөрүни;
- домак сөөлүңге улуг сек, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин салыры;
- чаңгысаймак кижигүннерни чартык сек-биле аңгылаары;
- минутада 100 хире сөстүг сөзүглелдин шын, тода медегерлиг номчууру;
- сөзүглелче айтырыглар салып библири;
- сөзүглелди туткалыг кезектерге чарары база бөдүүн план тургузары;
- план эзугаар сөзүглелдин утказындамчыдары (чугаалаары);
- номчаан чогаалының дугайында чугаалап библири;
- очулга болгаш тайылбыр сөзүмүшчүлүктөрүни жыглап библири.

**Тыва дылга 4-ку класстын календарь-темалыг
планы**Неделяда1 шак(чылда –34 шак)

№	Кичээлдин темазы	Шагы	Эрттирер хуннери	
			план	факт
	1 улдуң	16ш		
1	Катаптаашкын Домак. Фонетика. Уннер болгаш ужукур. Слог.	1	4.09	
2	Ажык эвес уннерни ужукуриндакпырлап бижири.	1	11.09	
3	Куштуг болгаш кошкакажык эвес уннер.	1	18.09	
4	Домак.	1	25.09	
5	Созуглел.	1	2.10	
6	Бодуундомак.	1	9.10	
7	Хыналда диктант.	1	16.10	
8	Частырыглар-биле ажыл. Нарын домак.	1	23.10	
9	Чангысаймакке жигуннерлиг домактар.	1	6.11.	
10	Чангысаймакке жигуннернин холбажырагалары.		13.11	
11	Дортчугаа.	1	20.11	
12	Диалог.	1	27.11	
13	Адалга.	1	4.12	
14	Сос тургузуу. Чогапдылга кожумактары.	1	11.12	
15	Хыналда диктант.	1	18.12	
16	Частырыглар-биле ажыл. Оскертилге кожумактары.	1	25.12	
17	Дефистеп бижиир нарын состер.	1	15.01	

18	Сос тургузуу. Дазыл.	1	22.01	
19	Чувеадынынутказы.	1	29.01	
20	Чуве адынын падежтерге оскерлири.	1	5.02.	
21	Чувеадынынхамаарылгахевири.	1	12.02.	
22	Орусдылданулегерлепалгансостернинпадежтергеоскерлири.	1	19.02	
23	Демдекадынынутказы.		26.02	
24	Укталбаанболгашукталгандемдекаттары.	1	5.03	
25	Хыналдаажыл.	1	12.03	
26	Частырыглар-биле ажыл. Удурланышкакболгашчоокуткалыгдемдекаттары.	1	19.03	
27	Арыннынаторуннары.	1	2.04	
28	Арыннынаторуннарынынпадежтергеоскерлири.	1	9.04	
29	Кылыгсозунунутказы. Кылыгсозунунуелерге, арыннаргаболгашсаннаргаоскерлири.	1	16.04	
30	Кылыгсозунунамгыуези. Кылыгсозунунэрткенуези.	1	23.04	
31	Кылыгсозунункелируези.	1	30.04	
32	Кылыгсозунундужаалхевири. Кылыгсозунундаархевири.	1	07.05	
33	Хыналдаажыл.	1	14.05	
34	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын.	1	21.05	